

Τα δικαιώματα του παιδιού κατά την περίοδο της κρίσης

Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης

Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, πρόεδρος της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Τα δικαιώματα του παιδιού αναπτύχθηκαν σταδιακά τα τελευταία χρόνια γύρω από την ιδέα της ευαλωτότητας και της ειδικής προστασίας που απαιτείται λόγω της ηλικίας, ως κλάδος των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Το συμφέρον του παιδιού, πυρήνας της προστασίας αυτής, πλήττεται μέσα στις συνθήκες οικονομικής συρρίκνωσης που κυριαρχούν τα τελευταία χρόνια, χωρίς να έχουν αναπτυχθεί μηχανισμοί ανάσχεσης των κοινωνικών δικαιωμάτων. Στο πλαίσιο αυτό, η θέση του παιδιού δεν μπορεί να συζητηθεί πέρα και έξω από το στενό περιβάλλον της οικογένειας και του σχολείου.

Στο βαθμό που η οικογένεια και το σχολείο πλήττονται από την οικονομική κρίση, η θέση του παιδιού καθίσταται ολοένα και πιο ευαίσθητη. Ανεργία, υποαπασχόληση των γονιών, ασθένειες που δεν μπορούν να τύχουν ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, κακή διατροφή ή βασικές ελλείψεις υποδομής στο σπίτι (πχ θέρμανση) ασφαλώς υποβαθμίζουν την ποιότητα ζωής του παιδιού και τις προοπτικές ανάπτυξης, σωματικής, ψυχικής και μαθησιακής. Παρόμοια, οι δυσχέρειες που παρατηρούνται στη λειτουργία των σχολείων, το στρες των δασκάλων/καθηγητών σχετικά με την εργασιακή αβεβαιότητα, η υποβάθμιση των υποδομών των σχολείων ή η συρρίκνωση του εκπαιδευτικού έργου επιβαρύνουν τη θέση του παιδιού-μαθητή, πόσο μάλλον όταν αυτό είναι ήδη επιβαρυνμένο από το σπίτι ή αντιμετωπίζει αντικειμενικές ειδικές ανάγκες (π.χ. αναπηρία, μαθησιακές δυσκολίες κλπ).

Για να αντιληφθεί κανείς τις διαστάσεις του ζητήματος θα πρέπει να απαντήσει σε μια σειρά ερωτημάτων: Ποιες είναι οι πτυχές της ειδικής αυτής κατάστασης πραγμάτων; Με ποια ευρύτερα δικαιώματα διασταυρώνεται η θέση του παιδιού στο σπίτι ή το σχολείο; Με ποια μέσα μπορεί να αντιμετωπιστεί η οπισθοχώρηση της προστασίας;

Τα δικαιώματα του παιδιού όπως περιγράφονται και κατοχυρώνονται από το ελληνικό Σύνταγμα και εξειδικεύτηκαν από τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του 1989 (επικυρώθηκε με τον ν. 2101/1992, ΦΕΚ Α' 192) δηλαδή να λαμβάνει σωστή ανατροφή και να αναπτύσσει την προσωπικότητά του, να λαμβάνει μόρφωση και ιατροφαρμακευτική

περίθαλψη, να μην του ασκείται βία, ψυχική και σωματική, να μην υποχρεούνται σε εργασία και κάθε είδους καταναγκασμό που το βλάπτει, να απολαμβάνει την απαραίτητη μέριμνα των γονιών του/οικογένειας και των κρατικών αρχών όταν εμπίπτει στην αρμοδιότητά τους, βλέπε συνήθως κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Η οικογένεια και το σχολείο αποτελούν συνεπώς τους φορείς οι οποίοι εγγυώνται ή διαμεσολαβούν για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού, καθώς ο ανήλικος διαβιώνει μόνον μέσα σε αυτούς τους χώρους, ιδιαίτερα σε μικρότερες ηλικίες. Από την άλλη πλευρά, για τους ίδιους λόγους, στους χώρους αυτούς, δηλαδή το σπίτι-σχολείο, τα παιδιά μπορούν να υποστούν παραβίαση ή διακινδύνευση παραβίασης των δικαιωμάτων τους, συχνά από τους ίδιους εκείνους που είναι επιφορτισμένοι να εγγυώνται τα δικαιώματά τους. Η διττή θέση των γονιών και εκπαιδευτικών (ως εγγυητές των δικαιωμάτων και δυνάμει παραβιάζοντες, άμεσα ή έμμεσα) έχει ιδιαίτερη σημασία για τη θέση του παιδιού, καθώς εκείνο θα πρέπει να προστρέξει για βοήθεια σε φορείς προστασίας ακόμα μακρύτερα από την κοινωνική σφαίρα στην οποία γνωρίζει να κινείται, δηλαδή στον εισαγγελέα ή το Συνήγορο του Παιδιού.

Κρίσιμος δείκτης για την αξιολόγηση των δικαιωμάτων του παιδιού είναι *το απόλυτο συμφέρον του παιδιού*, σύμφωνα με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Το συμφέρον του παιδιού αποτελεί το κριτήριο για την επιλογή του τρόπου εφαρμογής των δικαιωμάτων. Αποτελεί μια σημαντική νομική μεταβλητή η οποία χρησιμεύει για την διασταλτική ερμηνεία των σχετικών διατάξεων υπέρ των δικαιωμάτων του παιδιού. Το κρίσιμο ερώτημα που παραμένει για την αξιολόγηση αυτή είναι ποιος θα αποφασίσει και ποιος γνωρίζει ποιο είναι το συμφέρον του παιδιού, όταν το ίδιο δεν είναι σε θέση να εκφράσει την άποψή του;

Τα δικαιώματα του παιδιού λοιπόν, έχουν μια εγγενή ιδιαιτερότητα για δύο λόγους: πρώτον γιατί εξαρτώνται από τους γονείς και τους δασκάλους τους, τα δικαιώματα των οποίων πλήττονται στην περίοδο της οικονομικής κρίσης και αυτό αντανakλάται στα παιδιά. Δεύτερον γιατί οι εγγυητές των δικαιωμάτων μπορεί να μετατραπούν σε θύτες. Σε τελική ανάλυση, η διακινδύνευση ή η παραβίαση των δικαιωμάτων του παιδιού μεταφράζεται με όρους κοινωνικής ανισότητας στο πεδίο της κοινωνικής ζωής και στις δυνατότητες ανάπτυξης της προσωπικότητας μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο, ένα βασικό δικαίωμα που το εγγυάται και το Σύνταγμά μας (άρθρο 5). Συχνά η ευαλωτότητα του παιδιού πολλαπλασιάζεται και από άλλους ειδικούς παράγοντες, όπως είναι η υπαγωγή του σε μια εξ αρχής ευάλωτη ομάδα, η οποία βάσει ορισμένων χαρακτηριστικών υπολείπεται των υπόλοιπων παιδιών στην απόλαυση

πολλών από τα δικαιώματα που προαναφέρθηκαν: μετανάστες, Τσιγγάνοι, πρόσφυγες αλλά και αναπηρία ή ακραία φτώχεια.

Στη συνέχεια θα παραθέσω αποσπάσματα από εκθέσεις που έχουν συζητήσει το θέμα «δικαιώματα στην κρίση» ή «παιδί στη κρίση» αποσκοπώντας να φωτιστεί καλύτερα η θέση του παιδιού στην πορεία διολίσθησης και απομείωσης των εγγυήσεων στα επί μέρους δικαιώματα του παιδιού.

Έκθεση της Διεθνούς Ομοσπονδίας για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου¹

Η ευθύνη της ΕΕ μπορεί να προκύψει σε διαφορετική νομική βάση από αυτή των μελών της. Επιτρέποντας στα θεσμικά όργανα και τους οργανισμούς (και συγκεκριμένα, την Επιτροπή και την ΕΚΤ) να τίθενται στη διάθεση των κρατών που επιδιώκουν να πείσουν την Ελλάδα να υιοθετήσει πολιτικές οι οποίες σύμφωνα με τις προβλέψεις θα παραβιάσουν τις υποχρεώσεις που αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, η ΕΕ έχει παραβιάσει τις υποχρεώσεις που πηγάζουν από το Άρθρο 2, 3(1), (3) και (5) και 6 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Πράγματι, η ΕΕ έχει παραβεί τις υποχρεώσεις της απέναντι στα κράτη-μέλη της, και κυρίως την Ελλάδα, αποτυγχάνοντας να σεβαστεί τις δικές της ιδρυτικές αρχές, οι οποίες περιλαμβάνουν τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και παρακάμπτοντάς την υποχρέωση της για προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (υποχρέωση που κατοχυρώνεται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, διασφαλίζεται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και προκύπτει από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών-μελών), καθώς και να «προάγει [...] την ευημερία των λαών της», «να καταπολεμήσει τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις και [...] να προάγει την κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία, την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών, την αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών και την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού».290

Ένας επιφανής έλληνας ψυχίατρος, με τον οποίο ήρθε σε επαφή η αποστολή, τόνισε επίσης τις περικοπές στη χρηματοδότηση των υπηρεσιών ψυχικής υγείας. Και αυτές οι περικοπές συνέβησαν ακριβώς τη στιγμή που υπήρχε μεγαλύτερη ανάγκη για την παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας. Καθώς η οικονομική δυσπραγία που υπέστη ο ελληνικός πληθυσμός ήταν εκτεταμένη και διάχυτη, οι περικοπές στις δαπάνες για την ψυχική υγεία επηρέασαν άτομα από όλες τις κοινωνικές ομάδες και στρώματα. Ωστόσο, εντονότερος ήταν ο αντίκτυπος στις πλέον ευάλωτες ομάδες. Οι ανάγκες των παιδιών, για παράδειγμα, για παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας έχουν πολλαπλασιαστεί, καθώς λόγω της οικονομικής κατάστασης έχουν αυξηθεί οι εντάσεις μέσα στην οικογένεια. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώθηκε από μια σειρά μαρτυριών οι οποίες συγκεντρώθηκαν κατά τη διάρκεια της αποστολής,

¹ https://www.fidh.org/IMG/pdf/report_greece_human_rights_in_greek.pdf

π.χ.: «Η γυναίκα μου έχασε τη δουλειά της. Από τότε, όταν ασχολούμαι με το γιο μου, γίνομαι ολόενα και πιο επιθετικός κάθε μέρα. Νιώθω τη δίνη της έντασης, να με ρουφάει μέσα της».

Η πρόσβαση στην αγορά εργασίας γίνεται ακόμα δυσκολότερη για τους νέους, καθώς το εκπαιδευτικό σύστημα έχει πέσει θύμα της γενικής κατάρρευσης των κοινωνικών υπηρεσιών. Εκπαιδευτικοί ανέφεραν στη FIDH ότι ο αριθμός των παιδιών σε κάθε τάξη αυξάνεται και ότι οι οικονομικοί πόροι (π.χ. για συντήρηση, αγορά υλικών, εκπαιδευτικές δραστηριότητες, όπως εκπαιδευτικά ταξίδια και επισκέψεις σε πολιτιστικά αξιοθέατα, καθώς και διά βίου μάθηση) στα σχολεία και τα πανεπιστήμια μειώνονται, γεγονός το οποίο έχει υποβαθμίσει την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Επιπλέον, κομβικής σημασίας είναι το γεγονός ότι ένας αριθμός τεχνικών σχολών και σχολών επαγγελματικής κατάρτισης έχουν διακόψει τη λειτουργία τους ή να εξετάζεται το κλείσιμό τους. Οι γυναίκες, επίσης, από το ξεκίνημα της κρίσης, συναντούν εξαιρετικές δυσκολίες κατά την πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Το γραφείο του Έλληνα Συνηγόρου του Πολίτη δήλωσε στην αποστολή της FIDH ότι προϋπάρχουσες ανισότητες μεταξύ των φύλων και διακρίσεις στον χώρο της εργασίας έχουν οξυνθεί εξαιτίας της κρίσης. Για παράδειγμα, έγκυες ή νεαρές γυναίκες οι οποίες θέλουν να αποκτήσουν παιδιά είναι πιθανό να αντιμετωπίσουν ακόμα μεγαλύτερη δυσκολία να βρουν ή να διατηρήσουν μια θέση εργασίας, και πέφτουν θύματα διακρίσεων. Σε μια έκθεση που δημοσιεύτηκε το Δεκέμβριο του 2012, ο Έλληνας Συνήγορος του Πολίτη δήλωσε ότι «οι υποθέσεις των οποίων επελήφθη ο Συνήγορος του Πολίτη, στον τομέα της ίσης μεταχείρισης ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες, κατά τη διάρκεια του 2012 αντανakλούν σε μεγάλο βαθμό την ένταση των προβλημάτων που επέφερε η οικονομική κρίση στις εργασιακές σχέσεις και τη γενική κατάσταση όσον αφορά την απασχόληση των γυναικών». Κατέληξε στα παρακάτω ζοφερά συμπεράσματα: «Τα εργασιακά δικαιώματα των γυναικών έχουν καταπατηθεί σε πολλούς τομείς.....»

Πιο συγκεκριμένα, ψυχολόγοι ανέφεραν στην αποστολή της FIDH ότι έχουν παρατηρήσει αύξηση των Ελλήνων ασθενών δυσκολεύονται να αντιμετωπίσουν την κρίση. Στα «νέα» ιατρεία, τα στατιστικά στοιχεία που παρέχονται από το Κοινωνικό Ιατρείο Αλληλεγγύης της Θεσσαλονίκης αποτελούν μια επιπλέον απόδειξη των καθημερινών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι έλληνες κατά την πρόσβαση στη βασική φροντίδα υγείας. – Πάνω από το 75% των ασθενών των ιατρείων είναι ανασφάλιστοι Έλληνες. – Το 20% των ασθενών είναι παιδιά που έχουν ανάγκη από βασικό εμβολιασμό· και – Το 75% των ασθενών είναι άτομα στην παραγωγική ηλικία, καθώς τα πιο ηλικιωμένα άτομα συνήθως καλύπτονται από ασφάλιση.

MARTYRIA: Ένας Έλληνας ασθενής στο Κοινωνικό Ιατρείο Αλληλεγγύης στη Θεσσαλονίκη Ενώ πολλά κοινωνικά ιατρεία αρχικά αποσκοπούσαν στην εξυπηρέτηση μεταναστών χωρίς χαρτιά οι οποίοι δεν είχαν καμία πρόσβαση σε υπηρεσίες, πλέον στρέφονται όλο και περισσότερο στις ανάγκες των Ελλήνων πολιτών οι οποίοι δεν καλύπτονται από ασφάλιση υγείας, και δεν μπορούν, για οικονομικούς λόγους, να έχουν πρόσβαση στις βασικές υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης. Ένας ασθενής στο Κοινωνικό Ιατρείο Θεσσαλονίκης (ο οποίος προτίμησε να διατηρήσει την ανωνυμία του) ανέφερε στη FIDH: «Ερχομαι να πάρω εμβόλια για τα μικρά παιδιά μου. Θα μπορούσα ίσως να τα πάρω από το

νοσοκομείο, αλλά θα έπρεπε να παρακαλέσω. Και αν ήταν κάτι πιο σοβαρό από έναν εμβολιασμό, θα έπρεπε να πληρώσω. Ακόμα κι αν κατάφερνα να μην πληρώσω αμέσως, θα στέλναν την οφειλή στην Εφορία. Αλλά δεν θα ήμουν σε θέση να αντεπεξέλθω. Ξέρω και άλλους πολλούς που βρίσκονται στη δική μου κατάσταση. Ανθρώπους με καρκίνο που πεθαίνουν. Η φύση του προβλήματος είναι οικονομική: γινόμαστε μάρτυρες της διάλυσης του δημόσιου συστήματος κοινωνικής ασφάλισης».

MARTYRIA: Μετανάστρια στο Κοινωνικό ιατρείο Αλληλεγγύης στη Θεσσαλονίκη Η FIDH επίσης συναντήθηκε με ένα αριθμό μεταναστών στο Κοινωνικό Ιατρείο Αλληλεγγύης στη Θεσσαλονίκη οι περιπτώσεις των οποίων δείχνουν χαρακτηριστικά το υψηλό τίμημα που πληρώνουν για τη λιτότητα και τις δραματικές καταστάσεις που αντιμετωπίζουν. Μια γυναίκα από τη Νιγηρία (η οποία προτίμησε να διατηρήσει την ανωνυμία της) ανέφερε στη FIDH: «Εργαζόμουν σε καφετέρια, αλλά έχασα τη δουλειά μου το 2011. Αφού έχασα τη δουλειά μου, έχασα και την ασφάλισή μου το 2013. Και τώρα μου είπαν ότι έχω ένα μήνα για να εγκαταλείψω τη χώρα. Έχω τρία παιδιά, το μεγαλύτερο είναι 7 ετών και το μικρότερο 7 μηνών. Επειδή δεν έχω χρήματα, έπρεπε να αφήσω το σπίτι που έμενα. Έμεινα σε μια καθολική εκκλησία για λίγους μήνες, και κατάφερα να επιβιώσω με λίγα χρήματα. Γέννησα το δεύτερο και τρίτο παιδί ενώ ήμουν ανασφάλιστη. Μου ζήτησαν να φέρω τα πάντα στο νοσοκομείο: φαγητό, πάνες κλπ. Υπέγραψα ένα χαρτί που έλεγε ότι πρέπει να πληρώσω για τη γέννα: ήταν πάνω από 250 ευρώ, ίσως και 400. Τους έδωσα τα στοιχεία επικοινωνίας μου και ακόμη μου ζητάνε να πληρώσω. Όταν ήμουν έγκυος, πέρυσι, πήγα στο δημόσιο νοσοκομείο να κάνω κάποιες εξετάσεις, αλλά αρνήθηκαν

Ο Κωστής Παπαϊωάννου, εκπρόσωπος της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, και πρόεδρος της Ελληνικής Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, τόνισε, και αυτός, ότι η ξενοφοβική ρητορική της κυβέρνησης και ο εφησυχασμός απέναντι σε περιστατικά στα οποία εμπλέκονταν υποστηρικτές της Χρυσής Αυγής (π.χ. η μη διερεύνηση και μη άσκηση ποινικής δίωξης για τα αδικήματα που διαπράττονταν) έχουν συμβάλει στη νομιμοποίηση εγκληματικών πράξεων που διαπράττουν τα μέλη της. Η Χρυσή Αυγή ζητάει, για παράδειγμα, όπως είπε ο Γ. Τσαρμπόπουλος, να μη γίνονται δεκτά τα παιδιά των μεταναστών στους παιδικούς σταθμούς και τα νοσοκομεία, ενώ η κυβέρνηση αρκετές φορές ανταποκρίθηκε στα αιτήματα αυτά, τα οποία δεν θα έπρεπε να γίνονται αποδεκτά σε ένα δημοκρατικό κράτος.

Σχετικές με την υποχρέωση να διατηρείται ένας μίνιμουμ πυρήνας κάθε δικαιώματος είναι οι Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα για την Ισπανία, του 2012. Στις Παρατηρήσεις αυτές η Επιτροπή εξέφρασε την ανησυχία της ότι τα επίπεδα της αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στο ICESCR έχουν μειωθεί εξαιτίας των μέτρων λιτότητας που υιοθέτησε το συμβαλλόμενο κράτος, τα οποία περιέστειλαν δυσανάλογα την άσκηση των δικαιωμάτων των προσώπων και ομάδων που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση ή στο περιθώριο, ιδιαίτερα φτωχών, γυναικών, παιδιών, ατόμων με ειδικές ανάγκες, ενηλίκων και νέων ανέργων, Τσιγγάνων, μεταναστών και αιτούντων άσυλο.²⁵⁷ Η Επιτροπή συνέχισε προτρέποντας την Ισπανία να «διασφαλίσει ότι όλα τα μέτρα λιτότητας που

υιοθετήθηκαν αντανακλούν τον ελάχιστο πυρήνα όλων των δικαιωμάτων του ICESCR και ότι λαμβάνει όλα τα απαραίτητα μέτρα για να προστατεύσει τον πυρήνα αυτό υπό οιοσδήποτε συνθήκες, ιδιαίτερα για άτομα ή ομάδες που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση ή στο περιθώριο».258 Για την επίτευξη του σκοπού αυτού, συνέστησε στο κράτος «να συγκεντρώνει αναλυτικά στατιστικά στοιχεία με στόχο τον προσδιορισμό των ατόμων που πλήττονται και να καταβάλλει πιο έντονες και αποτελεσματικές προσπάθειές του να προστατέψει τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματά τους».259

2. Η Ελληνική Εθνική Επιτροπή της UNICEF παρουσίασε την ετήσια Έκθεση «Η Κατάσταση των Παιδιών στην Ελλάδα 2016 – Παιδιά σε Κίνδυνο» Τα βασικά σημεία της Έκθεσης²

Η έκθεση που εκπονήθηκε για λογαριασμό της Ελληνικής Εθνικής Επιτροπής για την UNICEF προσφέρει μια θεωρητική και εμπειρική αποτύπωση της θεσμικής και κοινωνικοοικονομικής κατάστασης και προστασίας των παιδιών στην Ελλάδα μέσα από μια διαχρονική και συγκριτική σκοπιά. Από διαχρονική σκοπιά, η ανάλυση των δεδομένων της περιόδου 1995-2015 από την EUROSTAT και την ΕΛΣΤΑΤ επιβεβαιώνει την δραματική επιδείνωση του επιπέδου διαβίωσης των παιδιών στην Ελλάδα (π.χ. η παιδική φτώχεια αυξήθηκε κατά 6,3% ή, σε απόλυτους αριθμούς, 122.340 περισσότερα παιδιά βρέθηκαν αντιμέτωπα με τον κίνδυνο της φτώχειας).

Από συγχρονική σκοπιά, οι εμπειρικές εκτιμήσεις δείχνουν ότι το 2014 η παιδική φτώχεια ήταν στο 25,3% (424.000 παιδιά), αυξημένο κατά 3 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2010 (22,3%). Η μέση μηνιαία ισοδύναμη καταναλωτική δαπάνη σε σταθερές τιμές για μια οικογένεια με δύο παιδιά ήταν το 2014, 1.551€ ενώ αυτή του 2010, 2.359€. Το 2015 η σοβαρή υλική αποστέρηση στις οικογένειες με παιδιά ήταν στο 26,8%. Το επίπεδο υλικής αποστέρησης εκφράζει την οικονομική αδυναμία απόκτησης αγαθών που θεωρούνται επιθυμητά ή και απαραίτητα για μια ικανοποιητική ζωή. Ο δείκτης αυτός κάνει τη διάκριση μεταξύ των ατόμων που δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν οικονομικά στην απόκτηση ενός ορισμένου αγαθού ή υπηρεσίας και αυτών που δεν το θέλουν ή δεν το χρειάζονται. Η σοβαρή υλική αποστέρηση ορίζεται ως η αντικειμενική αδυναμία των οικογενειών να πληρώσουν για τουλάχιστον τέσσερα από εννιά αγαθά και υπηρεσίες (δηλαδή ενοίκιο, ηλεκτρικό ρεύμα, νερό, θέρμανση, κρέας, διακοπές, τηλεόραση, αυτοκίνητο, τηλέφωνο). Το επίπεδο σοβαρής υλικής αποστέρησης έχει επιδεινωθεί δραματικά για όλους τους τύπους νοικοκυριών μετά τα κρίσιμα έτη 2010 και 2011, αγγίζοντας το 36,6% για το 2015 μεταξύ των μονογονεϊκών οικογενειών και το 31,3% στις

² <https://www.unicef.gr/%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-unicef-%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%8E%CE%BD-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-2016-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%AC-%CF%83%CE%B5-%CE%BA%CE%AF%CE%BD%CE%B4%CF%85%CE%BD%CE%BF/a2-818-8>

πολύτεχνες οικογένειες (για τις οποίες το ειδικό επίδομα αντικαταστάθηκε με μια πενιχρή προνοιακή παροχή που χορηγείται μετά από αυστηρό έλεγχο των πόρων).

Η κατάσταση των παιδιών διαμορφώνεται σε παραχώδεις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες ως συνέπεια της ύφεσης και της αυστηρής λιτότητας που εφαρμόζεται στην Ελλάδα κατά τα τελευταία χρόνια. Βάσει της ανάλυσης των δεδομένων της EUROSTAT, το ΑΕΠ έχει μειωθεί κατά $\frac{1}{4}$ από το 2008 μέχρι σήμερα, η ανεργία έχει αυξηθεί δραματικά στο 27% (και 50% μεταξύ των νέων) και ένας στους πέντε κατοίκους ζουν σε συνθήκες σοβαρής υλικής αποστέρησης.

Οι αδρές αυτές εκτιμήσεις συνιστούν λόγο ανησυχίας για τις προοπτικές ευημερίας και κινητικότητας παιδιών και εφήβων ιδιαίτερα μεταξύ οικογενειών από χαμηλά και μικρομεσαία κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Το κόστος από μια πιθανή επιδείνωση της κατάστασης των παιδιών μπορεί να είναι διττό, τόσο από την σκοπιά της παραγωγικότητας και του εισοδήματος για το άτομο, όσο και από την σκοπιά της οικονομικής ανάπτυξης για την κοινωνία ως σύνολο (π.χ. λόγω της μη-αξιοποίησης των δυνατοτήτων και των ταλέντων παιδιών από λιγότερο πλούσιες οικογένειες).

Η παιδική φτώχεια στην Ελλάδα (οριζόμενη ως ποσοστό των παιδιών που ζουν σε οικογένειες με ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα χαμηλότερο του 60% του αντίστοιχου εθνικού διάμεσου εισοδήματος) ξεκινά από σχετικά χαμηλό αφετηριακό σημείο πριν την επίδραση των συνολικών δαπανών για κοινωνική προστασία (26,5%) για το χρονικό διάστημα 1995-2014 και σε σύγκριση με τις υπό εξέταση χώρες της ΕΕ.

Ωστόσο, η πολύ μικρή μείωση της παιδικής φτώχειας επιτυγχάνεται κυρίως μέσω των συντάξεων (2,7%), ενώ η επίδραση των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων είναι οριακή (2,6%) αν συγκριθεί με την επίδραση αυτή σε χώρες όπως π.χ. οι Σκανδιναβικές. Ωστόσο, η τεράστια σημασία των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων, δηλαδή παροχών σε χρήμα και σε είδος προς την οικογένεια, την υγεία, την πρόνοια, την στέγαση, κ.λπ. (όπου η Ελλάδα υστερεί σημαντικά) για τον μετριασμό της παιδικής φτώχειας επιβεβαιώνεται από τα εμπειρικά ευρήματα της έκθεσης.

Πιο συγκεκριμένα, από την ανάλυση των δεδομένων των ερευνών ECHP και EU-SILC προκύπτει ότι οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα και σε είδος (δηλαδή, εκτός των συντάξεων γήρατος και χηρείας) μπορούν από μόνες τους να εξηγήσουν ένα συντριπτικό ποσοστό (της τάξης του 83%) της μεταβλητότητας της παιδικής φτώχειας στις υπό εξέταση χώρες της ΕΕ.

Από την σκοπιά της διαγενεακής μεταβίβασης της φτώχειας, οι ανισότητες στην παιδική φτώχεια είναι τεράστιες μεταξύ των οικογενειών χαμηλής και υψηλής εκπαίδευσης. Ειδικότερα, η φτώχεια των παιδιών που κατάγονται από οικογένειες χαμηλής εκπαίδευσης (δημοτικό και γυμνάσιο) κυμαίνεται σε εξαιρετικά υψηλά επίπεδα διαχρονικά, προσεγγίζοντας ακόμη και το 60% τα τελευταία χρόνια.

Στο πλαίσιο της παρούσας προσφυγικής και μεταναστευτικής κίνησης προς την Ευρώπη αναγκαία είναι η αναφορά σε βασικά νομοθετήματα σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο που σχετίζονται με τη διεθνή προστασία και τα δικαιώματα των παιδιών που μετακινούνται, με ιδιαίτερη αναφορά, μεταξύ άλλων, στην Σύμβαση της Γενεύης και στον Κανονισμό ΕΚ 604/2013 (Δουβλίνο ΙΙΙ).

Η αποτίμηση της κατάστασης, όπως έχει διαμορφωθεί στην Ευρώπη με βάση της ακολουθούμενες πολιτικές, οι οποίες προσανατολίζονται στην ασφάλεια των συνόρων έναντι της ασφάλειας των ανθρώπων, έχει ως αποτέλεσμα την -παρά τις προβλέψεις της εθνικής, ευρωπαϊκής και διεθνούς νομοθεσίας- αμφισβήτηση στην πράξη της θεμελιώδους αρχής του προσφυγικού δικαίου περί μη επαναπροώθησης σε μη ασφαλή χώρα και εν τέλει την παραβίαση των δικαιωμάτων των παιδιών που μετακινούνται.

Επιπλέον η Έκθεση συμπεριλαμβάνει σημαντικές προτάσεις πολιτικής για τη βελτίωση της κατάστασης των παιδιών στη χώρα μας:

Τα παιδιά δεν έχουν τον έλεγχο των συνθηκών της ζωής και **εξαρτώνται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τους γονείς για την παρούσα και μελλοντική ευημερία**. Η οικογένεια προέλευσης αποτελεί τον βασικότερο προσδιοριστικό παράγοντα για την ευημερία και ανάπτυξη στα πρώιμα χρόνια της ζωής των παιδιών, καθώς επίσης και στη διαμόρφωση των μελλοντικών τους αποτελεσμάτων (π.χ. εκπαίδευση, απασχόληση, εισόδημα, κ.λπ.).

Για τον λόγο αυτό, η έκθεση αυτή προτείνει την υλοποίηση μιας **δημόσιας κοινωνικής επένδυσης (με καθολικές κοινωνικές παροχές και υπηρεσίες)** προκειμένου να περιοριστεί η σημασία της οικογενειακής και ευρύτερα κοινωνικής προέλευσης για την αναπαραγωγή της φτώχειας και της ανισότητας στην ελληνική κοινωνία.

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από ένα συνταξιοκεντρικό σύστημα κοινωνικής προστασίας που δεν επιτυγχάνει ουσιαστική μείωση της παιδικής φτώχειας και αποστέρησης. Αντίθετα, οι χώρες της ΕΕ που δίνουν έμφαση σε λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις χωρίς έλεγχο πόρων των δικαιούχων μειώνουν αισθητά την παιδική φτώχεια και αποστέρηση. Το στοιχείο αυτό δείχνει την **αναγκαιότητα υιοθέτησης πολιτικών που εστιάζουν σε παροχές σε χρήμα και σε είδος με βάση την αρχή της καθολικότητας** ή, με άλλα λόγια, την ιδιότητα του πολίτη.

Η κατεύθυνση της κοινωνικής μεταρρύθμισης χρειάζεται να στραφεί στις **ευάλωτες οικογένειες με παιδιά** και, ιδιαίτερα, στις **αυξανόμενες μονογονεϊκές οικογένειες** και τις πολύτεκνες οικογένειες. Ακόμη και σε συνθήκες δημοσιονομικής πειθαρχίας χρειάζεται να δοθεί μεγαλύτερη κοινωνικοοικονομική στήριξη στους οικογενειακούς προϋπολογισμούς μέσα από κοινωνικές παροχές σε είδος και χρήμα, γονικές άδειες από την εργασία (όχι μόνο για τις μητέρες αλλά και τους πατέρες ανεξαρτήτως τομέα εργασίας), φοροελαφρύνσεις και φοροαπαλλαγές σε οικονομικά ασθενείς οικογένειες με παιδιά, κ.λπ.

Η προώθηση της ισότητας των ευκαιριών ανάμεσα στα φύλα και η ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας μπορεί να αποβεί επωφελής τόσο για την οικογένεια όσο και για την ελληνική κοινωνία ως σύνολο. Τα νοικοκυριά διπλής καριέρας αντιμετωπίζουν σημαντικά χαμηλότερο κίνδυνο φτώχειας και αποστέρησης, ενώ γενικότερα **η απασχόληση των γυναικών συμβάλλει στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη** μέσω της αξιοποίησης του δυναμικού ενός σημαντικού εργασιακά δυνάμενου πληθυσμού. Το κρίσιμο ζήτημα είναι η **επιστροφή στην εργασία των γυναικών-μητέρων** μετά από μια ορισμένη κατάλληλη ηλικία των παιδιών και η επανένταξη στην αγορά εργασίας με ευνοϊκούς όρους.

Η συμφιλίωση της οικογενειακής και εργασιακής ζωής μπορεί να ενισχυθεί με την ανάπτυξη των δημόσιων δομών προσχολικής φροντίδας που εστιάζουν στην γνωστική ανάπτυξη των παιδιών (δίδοντας να διαταράσσεται ο συναισθηματικός δεσμός μέσα στην οικογένεια).

Το ζήτημα της συναισθηματικής πρόσδεσης στο πλαίσιο της οικογένειας είναι σημαντικό και χρειάζεται να λαμβάνεται υπόψη κατά τη χάραξη και υλοποίηση πολιτικών για την στήριξη της οικογένειας (π.χ. η χορήγηση γενναιόδωρων γονεϊκών αδειών από την εργασία μπορεί να συμβάλει στην ενίσχυση του συναισθηματικού δεσμού μεταξύ γονέων και παιδιών).

Οι ανάγκες που διαπιστώνονται στο πεδίο της παιδικής προστασίας αφορούν την ίδρυση ενός σαφώς δομημένου φορέα, ο οποίος θα συντονίζει την εφαρμογή των πολιτικών και των προγραμμάτων με αντικείμενο τα δικαιώματα των παιδιών μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων Υπουργείων και φορέων, καθώς και μεταξύ των διαφόρων επιπέδων διοίκησης, του κεντρικού, του περιφερειακού και του τοπικού και να του παρασχεθούν οι απαραίτητοι πόροι σε τεχνικό και οικονομικό επίπεδο, καθώς και σε ανθρώπινο δυναμικό.

Ακόμη χρειάζεται να υιοθετηθεί ένα Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού που θα περιλαμβάνει συγκεκριμένα χρονοδιαγράμματα και μετρήσιμους σκοπούς και στόχους, ώστε να παρακολουθεί κατά τρόπο αποτελεσματικό την πρόοδο όσον αφορά την απόλαυση των δικαιωμάτων για όλα τα παιδιά στην Ελλάδα.

Αναγκαία είναι η ανάπτυξη παιδοκεντρικής δημοσιονομικής πολιτικής, η οποία θα αποτυπώνεται σε φιλικούς για τα παιδιά προϋπολογισμούς και στη διαμόρφωση ιδιαίτερου κωδικού στον προϋπολογισμό για τη χρηματοδότη του συνόλου των κρατικών πολιτικών που αφορούν το παιδί. Τέλος, προτείνεται η βελτίωση του συστήματος επιτροπείας των ασυνόδευτων ανηλίκων και των ανηλίκων που έχουν χωριστεί από την οικογένειά τους, έτσι ώστε να καταστεί λειτουργικό, ουσιαστικό και αποτελεσματικό και η αύξηση της χωρητικότητας για τους ασυνόδευτους ανηλίκους στα κέντρα υποδοχής.